

Stävie kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

KARL JOHAN KEMBER, 2015-06-26

jais
arkitekter

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Stävie kyrka

Lackalänga- Stävie församling, Rönnebergs kontrakt, Lunds stift
Stävie socken, Stävie 15:3, Kävlinge kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Omgivningarna kring Stävie har brukats ända sedan stenåldern, då ett stort antal boplatser uppfördes kring Lödde å och i dess närområde. Under medeltiden växte en liten bebyggelse fram kring storgården Stävie Hage, som har anor sedan 1200-talet. Vid denna tid tillhörde gården domkyrkan, för att efter reformationen övergå till Borgeby gods. Gården, som byggts ut vid flera tillfällen, fick sitt nuvarande utseende på 1840-talet, men har en välbevarad mangårdsbyggnad av korsvirke och rött tegel från 1700-talet. I samband med skiftet 1808 flyttade 10 av 17 gårdar ut från byn, och spreds i ett rätlinjigt vägnät med uppfartsvägar och alléer, typiskt för det skånska landskapet. Fornlämning Stävie 51:1 motsvarar den historiska bytomtens utsträckning innan utskiftningen enligt 1776 års karta. Likt många av byarna omkring Kävlinge expanderade Stävie vid förra sekelskiftet; här uppfördes flera skolor, bl.a. en folk- och småskola 1879, och 1886 ett litet stationsområde i samband med dragningen av järnvägen mellan Malmö och Billesholm.

Stävie, som ligger sydväst om Furulund i Kävlinge kommun, har bevarat sin ålderdomliga karaktär med bebyggelse som till stor del ligger kvar på ursprunglig plats. Byn domineras av kyrkan i korsningen mellan Stävie Bygata och Åkarp svägen, med Stävie Hage som närmsta granne. Husen är inbäddade i ett lummigt, äldre lövträdsbestånd, som ramar in bebyggelsen mot det omgivande, öppna odlingslandskapet. Söder om kyrkogården ligger den gamla prästgården i rött tegel. Till gården hör Anders- Jönsgården från 1749, en kringbyggd gård i korsvirke med stråtak, som ligger på östra sidan om bygatan. Rakt över denna ligger den gamla folk- och småskolan, och vid Stävie hages mangård en vitputsad vinkelbyggnad, som användes som skola 1835-1880. Öster om kyrkogården finns en smedja och längre bort det gamla järnvägsområdet med stationsbyggnaden och tillhörande uthusbyggnader alltjämt bevarade.

Stävie ingår i riksintresse för kulturmiljö [M44] Löddeköpinge- Stävie- Borgeby. Kyrkan med sin intilliggande by- och gårdsmiljö är ett uttryck för riksintresset. Området är även utpekad som en särskilt värdefull kulturmiljö av Länsstyrelsen.

Kyrkobyggnaden

Stävie kyrka uppfördes under 1100-talet i tidtypisk stil med långhus och ett smalare, rakslutet kor. Det antas att kyrkan fick blytak, plant innertak av bräder och motställda portaler. Den västra långhusväggen och norra korväggen smyckas med kalkmålningar, som daterats till 1125-50. Tornet tillkom något senare, och byggdes med östmuren ridandes på långhuset. De övre våningarna nåddes via en utvändig trappa.

Det är oklart varför kyrkan troligen byggdes utan absid. I den byggnadsarkeologiska diskursen är frågan, om varför så många av de skånska kyrkorna försågs med absid, föremål för diskussion. Enligt Brunius anteckningar försågs kyrkan troligtvis med absid, som i så fall förstörts vid något tillfälle och inte dokumenterats. Absiden sågs, enligt Jes Wienbergs studier, som en religiös symbol för bl.a. himlen och biskopens överhöghet. Erik Lundberg menar, å andra sidan, att i varje härad fanns en raksluten kyrka uppförd på kungens initiativ.

Under 1200-talet täcks koret med ett kryssvalv. Långhuset och tornet valvslås under 1400-talet, då man även uppför vapenhus mot norr resp. söder.

Det norra vapenhuset rivs 1796, samtidigt som golvet läggs om och höjs.

1848 byggs kyrkan radikalt om under Carl Georg Brunius ledning. Det södra vapenhuset rivs och korsarmar uppförs i norr och söder. Takstolarna över långhus och torn byts ut. Tornets kryssvalv rivs och långhusets muras om. Samtliga omfattningar görs om med synligt tegel. Tornets västra fönster görs om till huvudingång och nya bänkar sätts in. I samband med arbetena identifieras kalkmålningarna runt triumfbågen ovan valven. 1852 renoveras tornet och västra gavelröstet muras om för att efterlikna korsarmarnas rösten. 1879 tas ett fönster upp i norra korväggen, och spår av kalkmålningar hittas. Orgelläktaren byggs 1892, samtidigt som den yttre trappan till tornet ersätts med en invändig. En dörr tas upp i östra korväggen till sakristian bakom altaret.

1940 görs en renovering efter Eiler Graebes handlingar, som bl.a. omfattar målning och översyn av fönster och dörrar, omputsning och ommålning interiört liksom renovering av bl.a. bänkar och predikstol.

1979-80 utförs en omfattande restaurering efter Nils Perssons beskrivning. Fasaderna putsas om, undantaget koret, med kc- bruk. Kortaket läggs om med ny blyplåt lika befintlig. Takstolarna, tegelomfattningarna, dörrar och ljusluckor ses alla över och renoveras. Befintlig tegeltäckning från 1956 behålls. Invändigt renskrapas alla ytor från befintliga färgskikt och kalkvittas. Vapenhuset, långhuset och korsarmarna får nytt tegelgolv på en makadamfyllning, medan korgolvet beläggs med kalksten.

Korttrappan byggs om och plan- och sättsteg kläs med sandsten. En avbalkning görs i norra korsarmen för sakristia. I vapenhuset byggs en toalett m.m. bakom en panelvägg och en ny trappa till tornet. Altaret byggs om och får en ny altarring. Östra korväggen lagas och dess dörr sätts igen. Inredningen ommålas och installationerna förnyas. Valven isoleras. Vissa åtgärder genomförs utan Riksantikvarieämbetets godkännande, som man därför tvingas ändra i efterhand. samband med ombyggnaden hittar man kulturlager med ben och keramik, liksom nedgrävningar från gamla gravar under de befintliga kyrkomurarna, vilket indikerar att en tidigare kyrka funnits på samma plats som den nuvarande.

Den senaste reoveringen görs 1996-1999 efter Forsberg& Wikerståls ritningar. Lös puts rivs ner och fasaderna spritputsas och kalkas. Fönster, tak och trä- och järndetaljer ses över och reoveras. Interiört putslagas väggarna och kalksanden avlägsnas.

Exteriör

Kyrkobyggnaden består idag av ett långhus med två travéer, ett rakslutet kor med ett valv och ett stort, fyrkantigt torn i flykt med långhuset. I norr och söder finns generösa korsarmar av samma bredd som långhuset och med två travéer.

Grundläggningen är genomgående utförd med kallmurar av gråsten. Murarna, som är spritputsade med kc- bruk och kalkade, går ner till mark utan synlig sockel. Medeltida fasadmurverk finns i koret, i de murrester som utgör valvpelare för långhusets travéer, och i tornet. Långhusets- och korets murar är uppbyggda som skalmurar med yttre skal av sandsten och kärna av gråsten. Korets hörnkedjor är av bearbetade kvadrar. Tornets norra- och östra sidor består av sandsten och flinta med hörn av sandstenskvadrar. Övriga delar består av gråsten och har murats om vid något tillfälle. Överputsade spår av medeltida öppningar finns enligt murverksdokumentationen både i norra tornfasaden och i koret. På norra korväggen har hittats spår av ett litet rundbågigt, sandstensomfattat romanskt fönster, och mot söder rester av ett sekundärt fönster. Man har däremot inte hittat spår av något fönster i den östra korväggen, vilket var vanligt, även om variationerna mellan kyrkorna var relativt stora. Korsarmarna är uppförda av gråsten. På korsarmarnas rösten, i tornets västra gavelröste [1] och på dess östra gavels avtrappningar syns oputsat rött tegel. Dessa partier är noggrant bearbetade med blindingar, lisener och rundbågar. Östra korväggen är utformad som en putsad trappgavel där stegen avtäckts med munk- och nunnetegel.

Samtliga fönsteröppningar är rundbågigt täckta. De är inramade av rött tegel i två språng, och har solbänkar av tegel lagt på flatan [2]. Korsarmarna har vardera fyra öppningar med två smala rundbågiga fönster, som åtskiljs av en halvstens tegelmittpost. Ytterbågarna är i gråmålat trä med blyspröjsade rutor. Högst upp i varje

fönster finns ett cirkulärt masverk, där en fyrpassbåge med färgade glas skrivits in. Koret har varsitt smalt fönster mot norr resp söder, där ytterbågarna försetts med diagonalt ställda järnspröjsar med masverk. I tornets fasader finns två runda gjutjärnsfönster, liksom rundbågigt täckta ljudöppningar i norr, söder och väster. Även dessa inramas av oputsat tegel i två språng. Luckorna består av rödmålade bräder. I öster finns en mindre stickbågig och blinderad öppning.

[1]: Tornets västra gavelröste

[2]: Tegelomfattad fönsteröppning

Kyrkan har två entréer, huvudentrén i tornets västfasad och en sekundärt upptagen öppning i östra korväggen. Båda dörrarna är sentida av stående ekpanel. Tornportalen är rundbågig med två språng, och har ett halvcirkulärt ekfönster ovan dörren.

Korstaket och tornets sadeltak är täckta med enkupigt, rött falstaktegel. Kortaket är belagt med blyplåt i skivtäckning med förskjutna horisontella falsar. Tornets och korsarmarnas takfot är i oputsat tegel, medan korets är putsad. Nedanför takfötterna märks många raka, stående ankarlutar.

Interiör

Golvet i vapenhuset är belagt med röda, kvadratiske tegelplattor. Väggarna är putsade och vitmålade. Mot söder finns, bakom en stående panelvägg, utrymmen för toalett, förråd och elcentral. En trätrappa i norr leder till tornets övre våningar och orgelläktaren. Innertaket är av träpanel med underliggande synliga bjälkar. Vapenhuset avskiljs från långhuset med en fyllningsdörr, vars övre speglar är försedda med blyinfattat råglas. Ytterdörrens insida är vitmålade med fyra fyllningar.

Vapenhusets tegelgolv fortsätter in i långhuset och korsarmarna. De har putsade och

vitmålade väggar och täcks av kryssformade halvtstensvalv med kvadratiske ribbor. Valven vilar på flerspråkiga murpelare och trespråkiga pilastrar med profilerade kapitäl. Under bänkkvarteren ligger brädgolv. Den norra korsarmen är omgjord och inhyser i nordväst en sakristia bakom en vitmålad skärmvägg i trä. I öster står en korgel omgiven av stolar med flätad sits. Predikstolen står vid triumfbågens södra sida, medan dopfunten finns på motsatt sida mittgången. Längst ner i långhuset finns en liten vitmålad orgellåda ovan dörren mot vapenhuset, se under "Inventarier".

Koret [3] och långhuset avskiljs med en triumfbåge. Runt bågen har funnits kalkmålningar, som enligt Brunius anteckningar föreställde 18 helgon bl.a S:t Göran och draken; troligen en tolkning av den Yttersta domen. Koret är upphöjt tre steg relativt långhuset med en sandstenstrappa. Korgolvet är belagt med komstadkalksten. Väggar och valv är vitputsade. Valvet är av samma typ som långhusets med fyrkantiga ribbor, som vilar på pilastrar med profilerade kapitäl. I korets södra och östra vägg finns väggnicher, som använts för sakramentsförvaring eller kanske som piscina. På den norra korväggen har funnits fem bilder. Överst fanns enligt N.G. Bruzelius en oidentifierad scen, kanske av Maria bebådelse, en scen med Elizabeth och jungfru Maria, och en bild med Maria, Josef och Jesusbarnet. Under dessa motiv fanns två scener som föreställde Barnamorden i Betlehem och flykten till Egypten, och längst ned en bård med runor. Inga rester av kalkmålningar är synliga i kyrkorummet, men spår finns bevarade ovan valven. Målningarna anses tillhöra Finjagruppen och vara från omkring 1125-1150.

[3]: Vy mot koret

Tornets andra våning har brädgolv och vitmålade väggar. Orgeln upptar större delen av rummet. I sydvästra hörnet finns, bakom en rundad panelvägg, en spiraltrappa som för vidare till klockvåningen. Den har oputsade väggar, brädgolv och takstomme synlig upp inock. Klockstolen står på ett bjälklag av bjälkar i två nivåer och är byggd av bilat timmer. Övriga taklag är begränsat tillgängliga och inspekteras utifrån via små luckor i gavelröstena. Kortaklaget består av kraftiga ekstockar, sparrar med stödben och en hanbandsnivå. Mycket av virket kan vara sekundäranvänt. Blyplåten ligger på glespanel. Samtliga tegelytor har undertak av inbrädning.

Inredning och inventarier

Altaret är av murat tegel och troligen medeltida, putsat, vitmålat och täckt av en svart kalkstensskiva. På baksidan av altaret finns ett utrymme för silverförvaring, täckt av en järnbeslagen lucka vid golvet.

Altaruppsatsen [4] är av additionstyp, utförd under sent 1500-tal av en lokal mästare, eventuellt Mogens Snedker. Uppsatsen är utformad med fyra altartavlor från 1746, målade av Johan Nolén, som föreställer scener ur Kristi liv. De är placerade i två rader innanför korintiska kolonner, vars nedre delar är smyckade med kvinnogestalter. På predellan finns änglamasker och två inskriptionsfält. På altaruppsatsens sidor finns beslagsvingar. Kolonnerna bär upp ett entablement med inskriptioner, på vilket står två obelisker och en ädikula med beslagsvingar. I dess mitt finns ytterligare en målning. Färgsättningen går i blått, grönt, rött och guld.

Altarskränket är av trä, utformad som två raka delar på ömse sidor om altaret. Knäfall och överliggare är klädda med röd sammet.

Dopfunten av sandsten är romansk med rund fot och cuppa, som vidgar sig något utåt. Cuppan, som saknar dekorer, har en kittelformad urholkning och igenmurat uttömningshål. Funten ingår, enligt Lars Tynell, i samma grupp som Stångbyfunten.

Predikstolen anses tillverkad på 1630-talet i renässansstil av bildhuggaren Statius Otto från Malmö, kanske under Jakob Krembergs medverkan. Predikstolen är ombyggd vid flera tillfällen och många delar är utbytta. Den har en gång varit försedd med baldakin. Korgen är fästad till valvet och avslutas nedåt av ett kraftigt listverk och en barockinspirerad huv. Korgens sidor avgränsas av karyatider i form av evangelisterna med sina attribut. Mellan apostlarna finns bildfält med scener ur Kristi liv. Ett fält saknar bild då det tidigare varit vänt mot en pelare. Överst på korgen finns ett utkragande listverk smyckat med kerubhuvuden och förgyllda inskriptioner. Predikstolen nås via en svängd trappa med ett öppet räcke med kannelerade räckesstolpar.

Bänkinredningen av fur är från 1848 efter Brunius ritningar, men är ombyggd och om-målad vid olika tillfällen. Bänkkvarteren är slutna med dörrar, som försetts med gårds-nummer. Både dörrar, fram- och bakstycken är uppbyggda av ramverk med fyllningar, som målats i två olika rosa nyanser. Bänkarna är utrustade med psalmbokshylla och fotstöd, och vissa sitsar har försetts med lösa dynor.

Kororgeln, byggd 1992 av Mårtenssons orgelfabrik i Lund, står i norra korsarmen. Orgeln har sex stämmor. Fasaden består av tre spetsbågiga fält med synliga pipor.

Orgeln [5] byggdes 1893 av Salomon Molander med nio stämmor och byggdes om 1951 av Frobenius & Co. Orgelfasaden består av tre delar med synliga pipor. Sidopartierna fungerar som ingångar från tornvåningen och består av kannelerade pilastrar som uppbär ett trepasskrönt tympanon. Det mittersta partiet är förhöjt, utformat med tre korintiska pilastrar med innanförliggande rundbågar. På entablementet står en ädikula, utformad med tre pelare och en fronton, som omger två änglabilder. Fasaden är målad i vitt med dekorer i guld, rött och blått.

Orgelläktaren [5] är samkomponerad med orgelfasaden, uppförd 1892 efter Alfred Arwidius ritningar. Den är utformad som en mindre balkong, uppburen av fyra konsoler i tre språng dekorerade med änglahuvuden. Över konsolerna finns en bjälke med en inskription. Den täta räckesbarriären indelas i tre fält, prydda med rundbågiga arkader, av kannelerade pilastrar. Läktaren är målad i gråvitt med förgyllda detaljer.

[4]: Altaruppsats

[5]: Orgel och orgelläktare

Storklockan göts 1988 av Bergenholtz klockgjuteri i Sigtuna. Klockans övre kant är smyckad med ett ornamentband. I manteln hänger en kläpp med slagkula. *Lillklockan* omgöts 1854 av G.O. Fredriksson i Kristianstad. På slagringen och mantelns övre kant finns palmettfriser. På båda klockorna finns inskriptioner. I vapenhuset står *den gamla storklockan* i malm, som är sprucken. Den är av okänd ålder men omgjuten 1788 av M Wetterholtz i Malmö. På manteln finns dekor i form av palmetter och änglar.

Övrigt

Antependium, tillverkat i gobelängvävnad av Märta- Måås Fjätterström och skänkt till kyrkan 1940. Kompositionen består av ett kors med tre olika långa tvärbalkar, som genombryts av fyra höga, vita liljor. Bakgrunden går i ljust grönt och guld.

Kalk, av förgyllt silver från omkring 1600. Kalken har en sexpassformad fot, ett sexsidigt skaft och en rund cuppa med driven växtornamentik. Till kalken hör en *paten* i förgyllt silver, dekorerat med liljemönster och hjulkors.

Triumfkrucifix, från tidigt 1400-tal, av polykrom ek. Genom jämförande stilanalyser har Lena Liepe kunnat visa, att det troligen är utfört av en verkstad i Maglarp, och ingår i en grupp med tio stycken likartade krucifix. De visar alla Kristus i utmärkt gestalt, med ett törnekrönt huvud som faller tungt åt ena sidan. Krucifixet förvaras på Lunds Universitets Historiska museum.

Kyrkogården

Den äldst bevarade kartan, där Stävie kyrka finns redovisad, är en ägobeskrivning över Stävie by från 1748. Kyrkan är markerad med ett kors, och kyrkogården omges av en kraftig mur. På enskifteskartan från 1807 har den ungefär samma utsträckning. Den nuvarande kyrkogårdens äldsta del ordnades vid 1800-talets mitt, då man reparerade muren, satte in nya grindar och rensade upp bland kyrkogårdens träd.

1902 utvidgas kyrkogården mot norr och söder genom expropriation av närområdena. Länsträdgårdsmästaren B Kjellson upprättade ritningar, där de södra kvarteren fick en strikt utformning. I norr föreslogs en stor, njurformad gräsmatta med en omgärdande grusgång. Planerna genomfördes endast delvis. 1926 görs en ny utvidgning söderut efter G. I. Wahlbergs handlingar. Den planeras efter klassicistiskt mönster med raka kvarter omgärdade av avenbok och träd. 1955 inkorporeras marken efter det rivna kommunalhuset till kyrkogården. Ritningarna görs av Hilding Claesson som en förenkling av Wahlbergs plan för området. Denna del används idag till urngravplatser. På 1980-talet byggs en minneslund öster om kyrkan i den angränsande trädningen. Handlingarna tas fram av Landskapsgruppen i Lund. 2009 anläggs en askgravplats

nordost om kyrkan, i det område som tillkom vid 1902 års utvidgning.

Kyrkogården ligger på en långsmal platå med nord-västsydlig orientering, omgärdad av en hagtorns- och måbärshäck. Runt den äldsta kyrkogården finns spår av den gamla kallmuren. Anläggningen ramas in av höga lindrader i väster och norr, och gränsar till en bokdunge i öster. Träden runt den nordliga utvidgningen är glesare, och häcken runt lägre. Huvudentréns pargrind i gjutjärn ligger utmed Åkarpsvägen i väster, från vilken en gång av frilagda cementplattor leder upp mot kyrkans västportal. Övriga öppningar ligger i öster mot minneslundan, i norr, väster och sydväst. Parkeringen i norr förbinds med kyrkan genom en tillgänglighetsanpassad gång med frilagda plattor.

Kyrkan ligger mitt på den äldsta kyrkogården, omgärdad av singel. Från kyrkan strålar gångar i väst, söder och norr och indelar kyrkogården i symmetriska, buxbomskantade kvarter. Gravplatserna är belagda med singel och omgärdas med få undantag av buxbom. Närmst kyrkan finns några stenkantade gravplatser omgärdade av järnstaket.

De södra gravkvarteren från 1926 är uppbyggda runt två raka huvudgångar. I mötet mellan dessa finns en fyrkantig plats omgärdad av hängbjörkar [6]. I korsmitten står en amfora på en piedestal. Från huvudgångarna löper tvärgångar, vars hörn markeras av almar. Gravplatserna är mestadels singeltäckta och kantade av buxbom. Gravarna på den äldsta kyrkogården är generellt större än de på den södra delen, men har färre inslag av egen växtlighet. Många gravplatser är prydda med olika städsegröna växter.

[6]: Utvidgningen från 1926. I fonden syns den kvadratiska platsen kantad av hängbjörkar.

Gravmaterialet domineras av granitgravar, men det finns även ett förhållandevis stort bestånd av gravar från tiden före 1890-talet. Bland dessa märks bl.a. tre stycken skånska kalkstenvårdar med en för 1700-talet och 1800-talets första hälfts tidtypisk utformning. Tiden kring sekelskiftet är representerad bl.a. med stående gravar av obelisk- eller kolonntyp, stenar i naturromantisk stil och med kors i storformat. Bland titlarna märks ett stort antal lantbrukare, liksom många olika hantverksyrken.

Urnlunden är uppbyggd av gravplatser i dubbla rader, åtskilda med rygghäckar av avenbok. Gravplatserna är omväxlande täckta med gräs eller singel, och ett fåtal omgärdas av buxbom. Flertalet vårdar omges av prydnadsblommor av olika slag.

Minneslunden öster om den egentliga kyrkogården domineras av en gammal bok, omgiven av en ring med plattor, där man ställt ljus- och blomsterhållare och en bänk.

Byggnader på kyrkogården

I kyrkogårdens norra gräns finns ett gammalt vitputsat bårhus med tegeltak, som nu används för redskapsförvaring, personalutrymmen och handikapptolett.

Kulturhistorisk karaktärisering för Stävie kyrkoanläggning

Stävie kyrka ligger mycket vackert i det pastorala, öppna fullåkerslandskapet. Kyrkbyn utgör en väl samlad bymiljö, präglad av en rik grönska med gamla trädgångar och lummiga trädgårdar. Stävie kyrkby har inte ändrats så mycket sedan 1800-talet, och ger därför ett mycket ålderdomligt och autentiskt intryck. Runt kyrkan slingrar sig de gamla bygatorna, med många gårdar bevarade på gammal gårdstomt, däribland Stävie Hage med ursprung i ungmedeltiden, och Anders- Jönsgården från 1700-talets mitt. Den gamla prästgården och f.d. skolorna finns bevarade från det gamla sockencentrat.

Kyrkogården består av fyra delar med tydligt avläsbara gränser. Den äldsta delen närmast kyrkogården präglas av de ideal som växte fram vid mitten av 1800-talet, med strikt kvartersindelning, grusade gångar och buxbomskantade gravplatser. Den norra delen från 1902 är idag till största delen grästäckt och domineras av askgravplatsen från 2002. Den södra utvidgningen har en klassicerande karaktär med stora kvarter och korsande, grusade huvudgångar, som möts i en liten kvadratisk plats. Dess gedigna utformning vittnar om en hög gestaltningsmässig ambition. Den senaste utvidgningen i öster med minneslunden har en fri, enkel utformning med ett relativt begränsat växtmaterial, som kräver noggrann skötsel om miljön ska komma till sin rätt.

Kyrkans äldsta delar, d.v.s. koret och tornets nedre del, är medeltida. Under kyrkan har hittats kulturlager från förhistorisk tid, som visar på platsaktivitet redan innan kyrkan byggdes. Den uppfördes troligen med rakslutet kor, vilket kan göra kyrkan till ett viktigt källmaterial för framtida arkeologiska undersökningar. Man tror att minst 75% av de romanska kyrkorna i Skåne hade absid, och frågan om varför vissa kyrkor saknade detta är föremål för nutida forskning. Interiört märks medeltiden främst i korvalvet och Finjagruppens kalkmålningar. Den högkvalitativa och tidigt verksamma verkstaden tros bara varit representerad i åtta skånska kyrkor. Kalkmålningarna har därför, trots att de är placerade på vinden och mycket fragmentiserade, stora värden. I korets taklag märks inslag av troligen sekundäranvänt medeltida virke. Kortaket är ännu belagt med bly, vilket är relativt sällsynt, framför allt över andra byggnadsdelar än absiden. Även munk- och nunneteglet på korets trappinnar är exempel på ett äldre men idag mer ovanligt förekommande material.

Kyrkan präglas exteriört av Carl Georg Brunius ombyggnad 1848. Han tillförde bl.a. korsarmarna, byggde på tornet med tegelrösten och murade om dörr- och fönsteröppningarna. I Brunius kyrkor kombineras nyklassicistiska stildrag med medeltidens formspråk i dekorativa element, valv och inredning. Stora Harries fasader bär många av hans kännetecken; symmetrin, den hantverksmässiga tegelbehandlingen liksom sättet att kombinera vitputsade ytor med synligt tegel. ”Bruniusgavlarnas” gestaltning med trappsteg och blinderingar anspelar på medeltidens byggnadskonst och har stora konstnärliga värden. Sådana finns också i fönstrens utformning med mittposter i tegel; en gestaltning Brunius även använde bl.a. i Torrlösa kyrka. Fönsterbågarna är utbytta men liknar hans fönster, som dock hade gjutjärnsbågar med mindre rutor. Takstolarna över långhus, korsarmar och torn utgör ett enhetligt taklag från Brunius renovering.

I motsats till tidens konstnärliga kyrkogestaltande, ville Brunius förankra arkitekturen i sin forskning om medeltiden och hans religiösa övertygelse. Hans kyrkorum är ljust och symmetriskt med koret i fokus, och framträder nästan som ett treskeppigt, mycket grunt långhus. Sakristian är numer inhyst i norra korsarmen, tillsammans med kororgeln, och omgiven av lösa stolar, som ersatt de fasta bänkarna som tidigare fanns på samma plats. Denna förändring har medfört att interiörens symmetri förvanskats, samtidigt som kyrkorummet bättre svarar mot dagens funktionella krav.

Kyrkans interiör präglas idag i hög grad av 1980 års renovering. Från denna tid är förutom sakristian bl.a. golven och kortrappan, altarskranket och färgsättningen på bänkarna. Det är positivt att dess gårdsnummer bevarats som en historisk markör.

Orgelläktaren och -fasaden från 1892 utgör en fint samkomponerad helhet av Alfred Arwidius, arkitekten bakom den närbelägna Korsbackakyrkan. Läktaren är, enligt

Överintendentsämbetets förslag vid tiden, utformad som en balkong. Både den och orgelfasaden är rikt detaljerade med olika dekorer, som visar prov på en god hantverksmässig kvalitet. Även dörren mellan långhus och kor är ett fint träarbete.

Bland kyrkans fasta inventarier märks additionsaltaret i renässansstil, liksom det troligen medeltida altaret med järnbeslagen förvaringslucka. Ett stort värde finns också i predikstolen från 1630-talet, utförd i ornamentälskande renässansstil, även om den gjorts om vid flera tillfällen och saknar sin baldakin. Predikstolen antas vara ett 1630-talsarbete av träsnidaren Statius Otto, som under seklets början försåg flera skånska kyrkor med verk i manieristisk stil. Efter år 1619 finns emellertid inga arkivaliska uppgifter om Otto, utan senare arbeten attribueras till honom genom jämförelse med hans yngre sådana. Predikstolen i Stävie kan eventuellt vara gjord i samarbete med Jakob Kremberg. De båda mästarna tros även ha gjort bl.a. predikstolarna i Härslövs- och Fjälkestads kyrkor och altarverket i S:t Petri kyrka i Malmö tillsammans.

Rekommendationer

- Det medeltida murverket bör behandlas med stor varsamhet. Det gäller även kalkmålningarna på vinden, liksom takstolarnas medeltida virke. Det är av stort värde för framtida förvaltning att vindarna om möjligt blir mera lättillgängliga.
- I byggnadens fasader finns flera exempel på drag, som är typiska för Brunius. Vid framtida arbeten på kyrkan bör särskild varsamhet iakttas gentemot denna hantverksmässiga gestaltning.
- Den äldsta kyrkogårdens struktur med buxbomsinramade kvarter, singeltäckta gravar och -gångar, bör värnas, liksom den södra utvidgningens klassicerande karaktär. Både minneslunden och området med askgravplatsen har en mindre bunden struktur, där framtida behov kan ge möjlighet till en friare gestaltning.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Kyrkan och kyrkotomten ligger inom registrerad fornlämning Stävie 51:1. Den utgör Stävie gamla bytomt och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen. Stävie ingår i riksintresse för kulturmiljö [M44] Löddeköpinge- Stävie- Borgeby. Området är även utpekad som en särskilt värdefull kulturmiljö av Länsstyrelsen.

Källor och litteratur

Stävie kyrkogård, Helena Nilsson & Henrik Borg, Regionmuseet Kristianstad, 2007

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, (utkast) opublicerad 2012

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Underhållsplan för Stävie kyrka 2006-06-08, Wikerstål Arkitekter AB (2006), Helsingborg Regionmuseets i Kristianstads arkiv, Lund, mappar 1-2: *Stävie kyrka*

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, Riksantikvarieämbetet Fornsök, hämtad 2014-09-25

<http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html>, Lantmäteriet, hämtad 2014-09-25

http://www.kavlinge.se/download/18.f8873cc141a12daff3168a/1382011873058/Tematis_k+%C3%B6versiktsplan+Kulturmilj%C3%B6program.pdf, Kulturmiljöprogram Kävlinge kommun (samrådshandling), hämtad 2014-08-15.

http://www.lansstyrelsen.se/skane/sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/landskapsvard/kulturmiljoprogram/sarskilt-vardefulla-kulturmiljoer-i-skane/kavlinge/Pages/Borgeby_Loddekopinge_Hog_Stavie.aspx, hämtad 2014-09-30

http://www.raa.se/publicerat/varia2012_17.pdf, Riksantikvarieämbetet, hämtad 2014-09-08.

Intervju med representanter från Lackalänga- Stävie församling, möte 2014-09-29.

Övriga uppgifter

Denna rapport, en kulturhistorisk karakteristik och bedömning av Stävie kyrka, Rönnebergs kontrakt, har upprättats av:

Karl Johan Kember (handläggare), Arkitekt SAR/MSA, Certifierad sakkunnig avseende kulturvärden

J AIS arkitekter AB, Sundstorget 3, 251 21 Helsingborg, 042-14 92 30, www.jais.se

Inventeringsdatum: 2014-09-17

Färdigställd rapport: 2015-06-26